

Läpivalaistu Nummisuutarit

■ MARIA-LIISA NEVALA

Aleksis Kivi: Nummisuutarit.
Komedia viidessä näytöksessä.
Kriittinen editio. Toimittaneet
Jyrki Nummi, Sakari Katajamäki,
Ossi Kokko, Petri Lauerma. SKS
2010.

Suomenkielisen kirjallisuuden kriittiset editiot ovat harvinaisia, toisin kuin niiden kulttuurien, joiden kirjalliset juuret ovat kauempana menneisyydessä. Kuitenkin myös Suomessa on havaittu, että kieli ja kulttuuri ovat viimeisten 150 vuoden aikana muuttuneet niin paljon, että kirjallisuuden merkitykset eivät paljastu ilman tarkkaa kielen ja käsitteiden analyysia. Runebergin ja Topeliuksen kriittiset editiot ovat edeltäneet Aleksis Kiven *Nummisuutarien* kriittistä laitosta, joka on ensimmäinen nide tekeillä olevan koko Kiven tuotannon kriittisistä editioista. Aarre M. Peltonen julkaisi 1960-luvulla neljä nidettä Eino Leinon runoista ”toisinoilla ja tekstikriitikillä varustaen”.

Nummisuutarit ansaitsee sarjan aloituksen vaikuttavuutensa ansiosta, sillä vuoteen 1997 mennessä sitä on painettu erilaiset kokoomateokset mukaan lukien 500 000 kappaletta. Sen vaikutuspiiri laajenee vielä huomattavasti, kun otamme lukuun ammattiteatterien 130 ensi-iltaa vuoteen 2007 mennessä. Teatterin vaikutus on teosten painosmääriäkin laajempi, sillä esimerkiksi Suomen Kansallisteatterissa Nummisuureiden esitystä kävi katsomassa 53 000 katsojaa (enssi-ilta vuonna 2002).

Näytelmä ei ilmestyessään ollut suuri menestys. Vuoden 1864 ensimmäisestä painoksesta oli viiden vuoden jälkeen myyty 700 kappaletta. Kun näytelmän ensimmäinen teatteriesitys oli Oulussa vuonna 1875 syysmarkkinoiden aikana, kilpailijana olivat muun muassa suuret häät, joihin oli kutsuttu 600 vierasta, myös koko teatteriseurue.

Yksi kriittisten editioiden tarkoitus on selvittää kirjailijan viimeistelemän käsikirjoituksen ja painetun version suhde. Tämä ajattelu pohjaa elämäkerralliseen tutkimukseen, jonka eräänä tärkeänä päämääränä on paljastaa, mitä kirjailija todella halusi teoksellaan sanoa. Tekstikriittisellä editiolla on epäilemättä edelleenkin tavoitteena selvittää kirjailijan intentiot, mutta tulkinta laajenee myös tekstin ajankohdan kielelliseen ja muuhun laajempaan kontekstiin. Nummisuutarien kohdalla alkuperäisen tekstin konstruktion tavoitetta ei ole, sillä Kiven näytelmän käsikirjoitus ei ole säilynyt, joten perustekstinä käytetään Kiven itse julkaiseman ensipainoksen tekstiä. Eri painosten välisiin eroihin on kuitenkin paneuduttu huolellisesti.

Nyt käsillä oleva *Nummisuutarien* kriittinen editio on, kuten edition toimitusperiaatteissa todetaan, toimitettu niin, että ”kokonaisuus tukisi mahdollisimman hyvin itse näytelmän lukemista”. Toisaalta toivotaan, että ”editio palvelisi mahdollisimman laajaa lukijakuntaa eikä vain tutkijoita”. Edition rakenne on kuitenkin ennen muuta tutkijaystävällinen. Siinä lähdetään olettamuksesta, että lukija tuntee näytelmän jokseenkin hyvin. Niille, jotka ovat lukeneet näytelmän viimeksi koulussa tai nähneet sen muutamia vuosia sitten teatteris-

sa, suositteltoista lukemisjärjestyksestä kuin editiossa. Sen ansiot tulevat parhaiten esille, jos lukee ensiksi näytelmän ja vasta sitten kommentit.

Kriittisessä editiossa käydään tarkasti läpi *Nummisuutarien* ”tarina”, sen syntyhistoria ja sitä edeltävän suomenkielisen draaman historia (Jyrki Nummi), sen päätyminen kirjaksi ja erilaiset julkaisut lähes 150 vuoden ajalta (Sakari Katajamäki), kieli (Petri Lauerma), esitystraditio (Pentti Paavolainen) ja elokuvasovitukset (Kimmo Laine).

Laajimman osan editiota täyttää sen päätoimittajan Jyrki Nummen kommentaari näytelmän eri tasoista. Hän käsittelee sen lajin, dialogin, henkilöt ja juonet sekä tuo esiin monia uusia näkemyksiä. Hän kuljettaa koko ajan mukana, paitsi kotimaista tulkintaperinnettä ja Kiven tekstin eri merkityksiä, myös laajaa kansainvälistä kontekstia, johon hän näytelmän vakuuttavasti asettaa. Vaikka Nummi monessa perustaa aikaisemmalle tutkimukselle, hän argumentointinsa herättää useita oivalluksia.

Tutut käsitykset Holmbergin, Molièren, Schillerin ja Shakespearen vaikutuksesta Kiven tuotantoon käydään läpi, mutta Nummi syventää tarkastelua asettamalla näytelmän laajempaan komedia-perinteen viitekehukseen. Nummi johdattaa tulkinnan taitavasti shakespearelaisen ”juhlakomedian” yhteyteen. Käsitteellä on ”luonnehdittu laajemminkin rituaalisia, kansanomaisia festivaaleihin ja karnevaalihenkeen pohjautuvia komedioita”. Suhde Shakespeareen saa syvyyttä.

Juhlakomedian käsite asettaa paikoilleen monet näytelmän piir-

teet, jotka aikaisempi tutkimus koiki ongelmallisina. Nummen löytö perustuu siihen, että hän on lähtenyt näytelmästä eikä ajankohdan näytelmäkäsityksestä. On helppo yhtyä siihen, että *Nummisuutarit* ei ole klassinen komedia eikä vastaa kirjoittamisajan draamallisia ihanteita. Uskoakseni vain harva päätyisi nykyään samaan käsitykseen kuin näytelmän aikanaan palkinnut lautakunta, joka totesi Eskon hahmon olevan ”todenperäinen ja johdonmukainen luonteenkuvaus”. Analyysien ja tulkintojen aikasidonnaisuus paljastuu herkkulaisesti.

Nummen mukaan *Nummisuutarit* on yhteisön näytelmä eikä vain Eskon näytelmä, niin kuin se useimmiten luetaan ja esitetään. Tässä näkemyksessä hänellä on edeltäjiä, mutta esitystraditio on tunnetusti seurannut Eskoa näytelmän keskiössä ja poistanut yhteisöllisiä kohtauksia tarvittaessa. Nummen päätelmään on helppo yhtyä: ”Rakennepöytä osoittaa myös, että näytelmä ei ole yhden henkilön komedia, vaan useiden eri tavoin muodostuvien henkilösuhteiden perhekomedia.” Kivi käyttää komediaa rakentaessaan tietoisesti komedialle ominaisia keinoja. Mitä oppineempi lukija, sitä enemmän komedia avautuu. Jos tuntee Raamatun tai Homeroksen *Odysseian*, *Nummisuutareista* avautuu uusia tasoja.

Pentti Paavolaisen katsaus ”*Nummisuutarit näyttämöllä*” on ensiarvoisen tärkeä. Olisin toivonut, että se olisi saanut enemmänkin tilaa teoksen kokonaisuudessa. *Nummisuutarien* esitystraditio ja sen suhde Suomalaiseen teatteriin (sittemmin Suomen Kansallisteatteriin) saa pätevän selvityksensä. Kuvaus moninaisista Eskoista, Iiva-

reista ja Sakereista antaa esityshistoriallisesti kiinnostavaa tietoa. Lähes 80 vuotta esitystraditio noudatti samoja painotuksia, kunnes Eino Salmelaisen tulkinta vuonna 1954 rikkoi sovinnaisen käsityksen.

Kun kirjoittaja pääsee omaan aikaansa ja niihin esityksiin, joita hän uskoakseni on nähnyt, odotin tekstiltä enemmän. Otsikko ”Murtumia *Nummisuutarien* maailmassa” lupaa paljon, mutta luvun anti jää luettelomaiseksi. Siinä olisi ollut hyvä tilaisuus tuoda ohjaajien ja näyttelijöiden ääni paremmin kuuluviin, sillä useat työryhmien jäsenet olisivat olleet haastateltavissa. Nyt ääneen pääsevät arvostelijat kritiikkeissään, ja yksittäisen kriitikon käsitys korostuu. Tällä hetkellä esityksistä on jo tallenteita, mutta 1970–80-luvuilla ne olivat harvinaisia. Tekijöiden pohdinnat olisivat tuoneet teatterin maailman tähän erinomaiseen editioon.

Näytelmä tekstinä on erityisen kiinnostava kriittisen edition materiaalina. Näytelmähän on teatteriesityksen perusta, ja jokainen ohjaaja käsittelee tekstiä oman esityksensä tarpeisiin. Toisintoja on siis yhtä monta kuin on esitystäkin. Teatterintutkimuksen kannalta olisi kiinnostavaa katsoa, kuinka kauaksi eri ohjaajat ovat päässeet tai joutuneet Kiven omasta tekstistä ja mitä se kertoo kulloisestakin esitysjankohdasta.

Kirjoittaja on toiminut Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden professorina ja Suomen Kansallisteatterin pääjohtajana.

Lehden osoitteet

Tieteessä tapahtuu -lehti käy läpi osoiterekisteriään. Ilmoittaisitko pikimmiten Sami Jokiselle Tieteellisten seurain valtuuskuntaan (sami.jokinen@tsv.fi), jos lehdellä ei enää ole vastaanottajaa (tilaaja on jäänyt esimerkiksi eläkkeelle tai vaihtanut työpaikkaa). Jokiselle voi lähettää myös korjauksia osoitteisiin, esimerkiksi jos laitoksen tai henkilön nimi on muuttunut.

Kesäisin terveisin,
toimitus